

28. évf. 2. sz. 1981. február

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

AZ IPAR INFORMÁCIÓELLÁTÁSÁNAK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Philip Miklós

KG INFORMATIK

Az iparban dolgozó tapasztalt szakemberek régi kívánsága volt, hogy hazánkban széles alapokon nyugvó szakmai információellátás, illetve információs rendszer jöjjön létre. A műszaki fejlődés nemzetközi versenyre mind sürgetőbbé tette e kívánság teljesülését. Léptünk is e tekintetben előre, bár a hazai szakmai információs rendszer az általános fejlődéssel összességében nem tudott lépést tartani.

A gazdaságirányítási rendszer régebbi formájának elveit tükrözte vissza az a koncepció, amelyet 1964-ben dolgoztak ki a központi és a szakágazati tájékoztatás munkamegosztásáról és kapcsolatáról. Az irányítás szerkezetének megváltozása azonban csakhamar koncepcióváltásra készítette a rendszer szervezőit, ui. a szakágazati tájékoztatási szervezet fejlesztését, decentralizálását – az ipari középírányító szervek megszűnése miatt – nem lehetett továbbvinni. A szakágazati intézetek az új körülmények közepette nem válhattak egy-egy széles körű szakmai információs hálózat vezető intézményévé. Ezzel párhuzamosan – sajnos – a vállalatok vezetése sem kényszerült korszerűsíteni saját informáltságát: kevés helyen jött létre olyan vállalati információs részleg, amelyre az iparágak információs hálózatát fel lehetett volna építeni.

Megkezdődött a tájékoztatási intézmények önálló *gazdálkodó intézményé* válása. Az információ mindinkább árúvá vált. A kereslet kezdetben gyorsan növekedett, de általában csak a rövid távlatú igényeket fejezte ki. Ez azzal a hátránnyal járt, hogy a befektetésigényesebb szolgáltatások megszervezésének anyagi fedezetét továbbra is csak a központi alapokból lehetett (kellett volna) előteremteni. A gazdaságirányítási rendszer szellemének megfelelően – a vállalatokon kívül – jöttek létre

vagy bővültek egymás után az olyan intézmények, szolgáltatások, melyek az ipar információellátását igyekeztek segíteni.

Ezek az információsztolgáltató intézmények és az általuk nyújtott szolgáltatások nem tartották magukat valamely „*ágazati keret*” korlátaihoz, így remény volt az intézmények közötti verseny megindulására. A folyamat azonban – ha meg is indult – hamarosan alábbhagyott, sőt megszűnt. Ennek legfőbb oka az volt, hogy minden olyan intézmény, amely információt szolgáltatott, a szolgáltatások minőségének jelentős fejlődése nélkül is *pénzügyileg biztosan tartotta magát*. Fizetőképes kereslet a hagyományos szolgáltatásokra bőven volt, de – sajnos – az új módszerűekre ez nem alakult ki. Így nem volt érdemes, sőt lehetséges olyan információsztolgáltatókat bevezetni, amelyek nagy kezdeti befektetéseket igényeltek volna, vagy amelyeknek fenntartási költsége a megszokottnál lényegesen nagyobb volt.

Az igények viszonylag alacsony színvonala mindennek előtt az információnak mint árunak a jellegéből következik. Értéke nagyon gyorsan változik annak megfelelően, hogy mennyire képes tükrözni meghatározott pillanatban a valóság megismerni kívánt részét. Minőségét azzal lehet jellemezni, hogy *mennyire friss, célirányult az információ és mennyire teljesen foglalja magában a feltárható forrásokat*. Ezeket a minőségi tényezőket kevesen értékelik megfelelő alapossággal, pedig e tényezők adják az információ gazdasági értékét. A jó vállalkozó az információkat arra használja, hogy csökkentse kockázatát, növelje nyereségét. A jó tervező sem elsősorban ötletet vár az információtól, hanem konkrét részletmegoldást. A felhasználó igénye és a szolgáltatás színvonala kölcsönhatásban van egymással. *Ha a felhasználónak*

nincs megfelelő igénye, akkor a szolgáltatás színvonala stagnál. Ha viszont a szolgáltatás színvonala alacsony, akkor a felhasználó nem a lehetséges gazdasági értékén, hanem kulturális hasznosságán méri az információt, és így nem tulajdonít jelentőséget annak, hogy az információ egy kicsit elavult és nem pontosan foglalkozik azzal, aminek az érdekében beszerezték.

Hozzájárul az igények alacsony színvonalához az is, hogy az információ közvetlen felhasználója az általa olvasott külföldi forrásoknál rendszerint nem mérlegeli, hogy azok mennyire teljesen tükrözik a világban található legújabb eredményeket. Nagy részük a könyv- és folyóirat-típusú információhoz szokott, amelynek költsége – a nagy példányszám miatt – viszonylag alacsony. A „festre szabott” vagy más ok miatt kis példányszámú, lényegesen drágább információt alig veszik igénybe. Még az olcsón beszerezhető *szabadalmakat, szabványokat, katalógusokat, kutatási jelentéseket is kevesen használják* forrásként. Hasonlóan kevéssé veszik igénybe a nemzetközi szolgáltatásokat, pedig azok arra lennének hivatottak, hogy ellensúlyozzák az információk szóródásából adódó hátrányokat.

Néhány évtizede S. C. Bradford vizsgálatai mutatták ki először, hogy *kevés számú folyóirat összesűrítve tartalmazza a tárgykörre vonatkozó szakkikkek jelentős részét*. A szakterülettől távolabb eső szakkönyvek tartalmaznak, melyek tárgyköre megegyezik a kevés számú folyóirat cikkei többségének tárgykörével, de összességükben szintén jelentős mennyiséggel gyarapítják a tárgykör irodalmát. Nem elegendő tehát a folyóiratcikkek tekintélyes hányadát tartalmazó kevés számú folyóirat feldolgozása.

Bradford vizsgálatai óta a helyzet sokat változott. Mindaz, amit megállapított, ma már nemcsak a folyóiratokra, hanem velük együtt sok más műfajra, információforrásra érvényes. E tapasztalat arra int, hogy *ne hagyjuk figyelmen kívül a legtávolabbinak látszó információ felkutatását sem*. Ehhez azonban olyan információs technika alkalmazására van szükség, amelyet csak központi intézmények tudnak fenntartani. De az információ közvetlen felhasználója (aki például a folyóiratot olvas) nem követeli (hogy is követelhetné) a korszerű információkutatási módszerek alkalmazását.

Mások – főként az idegen nyelven olvasó szakemberek – az információs intézmény által szolgáltatott információkat általában akkor értékelik le, ha azok csak azokból a forrásokból merítenek, amelyekhez a szakember saját vállalatánál eredetiben is hozzájuthat. Márpedig a vállalatok majd minden forráshoz (pl. folyóirathoz) közvetlenül is hozzájuthatnak.

Az ipari menedzserek labilis magatartása is oka a szakmai információ gyenge felhasználásának. Azt ugyan tudják, hogy a versenyképes termeléshez *nemcsak anyag, energia, szerszám, munkaerő stb. kell, hanem információ*

is, de nehéz eldönteniük, hogy kutatás, fejlesztés, licenc vagy az ún. szakmai információ (ezalatt a szakirodalmi, verbális, képi, tárgyi szakmai információkat értjük) révén célszerűbb-e hozzájutni.

Az ezzel kapcsolatos mérlegelés általában annak a megállapításához vezet, hogy a kutatáshoz, fejlesztéshez elég sok pénzre van szükség, mert el kell érni, hogy a kutatási cél és a kutatás feltételrendszerének kritikus nagysága összhangban legyen egymással. A licenc beszerzése bonyolult, s a jobban felkészült partner egyben a tulajdonjogával védett információból is több előnyt szor ki magának, mint ami a vevőnek megérné (bizonyára ez az oka annak, hogy a műszaki fejlesztési költségeknek csak mintegy 10%-át fordítjuk licenc vásárlására). A műszaki–tudományos információk fogadókészsége – mint részletesebben kifejtettük – alacsony.

Ezek a nehezen mérlegelhető tényezők (kutatás, fejlesztés, licenc vagy szakinformációk) önmagukban is nehezé teszik a választást, bár az ipari vezetők a műszaki–tudományos információk fogadókészségére tudnának a legkönnyebben hatni. De némely vállalati célrendszer nem is a műszaki fejlődésre épül, félreértve azt, hogy a versenyképes termelésfejlesztés csak egyik tényezője a vállalati eredmény növelésének. Így aztán *azokat a gazdasági manővereket helyezik előtérbe, amelyek nem kívánnak szakmai információkat*. Sajnos, a gazdasági mechanizmus az idők folyamán nem csökkentette – inkább talán növelte – azok számát, akik nem a tökéletesebb technológiai és keresleti feltételek, hanem olyan manőverek iránt érdeklődnek, amelyek a rövid távú „talpon maradást” biztosítják.

Végül is könnyen kialakulhat a vállalatoknál egy olyan általános értékítélet, hogy a jobb minőségű információ megvásárlása luxus, a szakmai információ megszerzésének és feldolgozásának teljességét nem szükséges kutatni, frissességét nem az eredeti információ létrejötte és hazai felhasználása közötti idővel kell mérni, relevanciáját pedig érveléssel lehet pótolni.

A vállalat információszerezési módszere jellemző a vállalat vezetési stílusára. Ennek megállapításánál figyelembe kell venni, hogy mindkettőnek autonóm a fejlődése, és a különböző időszakokban a kettő közötti kölcsönhatás különböző erősségű. Jelen időszakban a gazdaságpolitikai célok erős kölcsönhatást tételeznek fel – különösen a kohó- és gépiparban – a vezetési feladatok és az információellátás között. *A termelési szerkezet átalakítására vonatkozó feladatok csak sokoldalú tájékozódással oldhatók meg*. Az információszolgáltatásokat azonban csak az fogja használni, akiben már kialakult a kérdés, milyen információhoz akar külső segítséget igénybe venni akkor is, ha azért fizetnie kell. Ezeket a kérdéseket azonban kevés vállalatnál elemzik elég mélyrehatóan, így a vállalat stratégiai céljának megfelelő információs rendszer nem áll össze egységes egészzé.

Nehéz volna megmondani – anélkül, hogy ne elemeznék a jelen helyzetben már használt módszereket –, hogy milyen információszerzési módszereket kell alkalmazni a vállalatoknak. *Helyzetfelmérésekből kellene kiindulniuk*, amiből megállapítható volna, hogy e problémák megoldására milyen tapasztalatokat érdemes figyelembe venni. Ez az egyszerűnek látszó feladat egy sor alig megoldható nehézséget ad azoknak a vezetőknek, akik szakmai információs rendszer szervezésével eddig keveset foglalkoztak. A nehézség az igények megállapíthatóságának bizonytalanságából fakad.

Információigény-vizsgálatok vállalatoknál módszereken alig folynak. Ha pedig országos szerv részéről indul el az információs igények vizsgálata, akkor nem lehet számba venni azokat, akik nem válaszoltak, pedig a szakmai információhoz való viszonyukról alkotható kép esetleg jelentősen befolyásolná az összértékelést.

Az igénykutatásoknak csak egyik aspektusa az információszerzés módszereinek vizsgálata. Egymagában nem is mond elegendő a helyzet egészéről. Fontos lehet a *forrásokra vonatkozó vélemények összegyűjtése, a szolgáltatások* (kiadás, szerkesztés, tárolás, osztályozás, hozzáférés, terjedés stb.) *kritikája* is, nemkülönben a *felhasználói szokások* vizsgálata (időfelhasználás, pszichológiai, szociológiai aspektusok stb.) és a *tárgyra* (információhordozó, információs rendszerre és szervezetre stb.) *vonatkozó vizsgálat*.

Az igények vizsgálata ritkán vezet változásokhoz, mert a szakmai tájékoztatásban kialakult mechanizmusok rendkívül makacsul akarják magukat megtartani a régi formák között. Ennek a jelenségnek azonban nemcsak a hátrányait, hanem lehetséges előnyét is észre kell venni. A kialakult formák ui. gyakran védik a kultúra eddig felhalmozott értékeit, tapasztalatait.

Az a vita, amely néhány évvel ezelőtt a MTESZ tudományos egyesületeiben a legkülönbözőbb iparágak (így az elektrotechnika, elektronika, műszeripar, számítógéptudományok, optika, finommechanika, gépipar és kohászat) részvételével folyt a szakmai információs rendszerről, kétséget nem hagyott afelől, hogy *változások szükségesek az információellátásban*.

A legkülönbözőbb iparágakban elhangzott vélemények azért hasonlítottak egymásra, mert az okok forrása minden iparágban azonos volt. Sajnos, ezt a vitát sem országos, sem vállalati intézkedések, sem a részleteket tisztázó igénykutatások nem követték.

A vitában részt vevő szakemberek megállapították, hogy *a szakmai információs rendszer egészét korszerűsíteni kell áthatnia*. Erősíteni kell az intézmények együttműködését abban, hogy „az egyszeri feldolgozás és sokoldalú felhasználás” elve érvényesüljön. Ennek érdekében az első feldolgozást minél közelebb kell vinni az adott téma kutatásában és fejlesztésében érintett intézményekhez.

A sokoldalú felhasználás érdekében lényegesen szélesíteni kell a szakmai információkhoz való *hozzáférés lehetőségét*. Olyan ösztönzőket kell bevezetni – akár az e folyamatokban részt vevő intézmények gazdasági szabályozórendszerének módosításával is –, amelyek a sokoldalú felhasználást segítik elő. Javítani kell – a gazdaság erejéhez mérten – az e folyamatokban részt vevő intézmények eszközellátottságát, hogy a fejlődő információigényeknek a szolgáltatások (sokoldalú felhasználás) *menyiségi szempontból és az átfutási időt tekintve is* mindegyikük megfelelően. Minden dokumentum-típusnak meghatározott, egységes – a szakmai témától, szinttől stb. függő – információs csatornarendszere (információs hálón) kell áramlania, függetlenül attól, hogy az eredeti dokumentum hol keletkezett.

Az információk feldolgozásában és terjesztésében részt vevő intézmények produktumairól az eddigieknél szélesebb körű tájékoztatás szükséges. Javítani kell tehát az „*információt az információról*”.

A szakmai információellátásban a kutató–fejlesztő szakemberek részvétele elengedhetetlen, annak az elvnek megfelelően, hogy a szakmai információ a kutatásnak és fejlesztésnek a része. Ezért a kutató–fejlesztő intézményekben az e tevékenységet jól végző kutatók és fejlesztők számára nagyobb megbecsülést kell biztosítani. Összefüggésben ezzel, a hivatásosan végzett információs munka, szakképzettség stb. nagyobb társadalmi elismertetését, az e munkát végző réteg fokozottabb társadalmi szervezetségét, számbavételét, tudományos fokozatok elnyerése iránti igénye realizálási lehetőségét stb. kell elősegíteni. Ennek felfutása meg kell, hogy előzze a kutatási–fejlesztési információellátás hatékonyságának növekedésében várt nagyobb eredmények bekövetkezését. A vita óta sok idő telt el. Feladataink azóta csak növekedtek.

Az innovációs információk terén különösen sok a teendőnk. Jobban kell hasznosítani

- *a szabadalmakat* mint a műszaki fejlődés legfrissebb forrásait, *a szabványokat* és azokat a dokumentumokat, amelyek a műszaki életben az egységesítést segítik elő,
- *a termékekről (és piacukról) fellelhető információkat* azzal, hogy egységes rendszerbe foglaljuk őket, és biztosítjuk minden érdekelt számára a könnyű hozzáférést,
- *a műszaki, gazdasági információk tartalmának időbeli rendszerezését*, elősegítve ezzel a múltira és jövőre vonatkozó megállapítások figyelemmel kísérését és a fejlődés vonulatának jelzését.

Az innovációs információ megjelenése sok formában lehetséges, előállítása általában nem kis költséggel jár. Hogy növekedjék iránta a kereslet, eladásával intenzíven kell foglalkozni különösen a kohó- és gépiparban, amely az innovációk iránt rendkívül érzékeny gyártási ágakat

reprezentál. Az innovációs információk beszerzése, használatuk elősegítése azoknak a vezetőknek a hatáskörében van, akik a szakemberek százainak, ezreinek munkájára számítanak és azt irányítják. Az információval foglalkozó szakemberek tőlük várják elsősorban a helyzet megváltoztatását.

* * *

PHILIP Miklós: Az ipar információellátásának időszerű kérdései

Az információszolgáltatás és felhasználás, valamint a gazdaságirányítás fejlődése egymással kölcsönhatásban van. Sajnos ez utóbbi mégsem tudta magával ragadni az ipar információellátottságának fejlődését. Nem fejlődik a felhasználói igények színvonala. Nem mérlegelik eléggé a modern információszerezési módszerek alkalmazásának gazdaságosságában rejlő előnyöket, igényvizsgálatokat alig folytatnak. A kevés tapasztalatot sem követik akciók, pedig az innovációs információk (szabadalmak, szabványok, termékinformációk, műszaki-gazdasági prognózis információk stb.) felhasználása jól segítheti a gazdaság fejlődését.

* * *

PHILIP, M.: Current problems of information provision for industry

Information supply, use and the development of economy management have a mutual influence on each other. The latter, however, failed to imply the improvement of information supply. The level of user's demand is not developing. Advantages of economic efficiency offered by modern information technology are not considered. User surveys are rarely conducted. The few experiences are not followed by action, although the use of novelties represented by patents, standards, product information, scientific-economic forecasts etc. could considerably promote economic development.

ФИЛИП, М.: Актуальные вопросы информационного обеспечения промышленности

Информационное обеспечение, потребление информации находятся во взаимодействии с развитием управления хозяйства. К сожалению, последнее не могло за собой повлечь развитие информационного обеспечения промышленности. Не повышается уровень информационных запросов. Не оцениваются в достаточной мере преимущества, кроющиеся в экономичности использования современных методов информации, почти не исследуются информационные потребности. Даже небольшой опыт не влечет за собой мероприятия, хотя новые виды информации: патенты, стандарты, промышленные каталоги, технико-экономические прогнозы очень способствуют развитию экономики.

* * *

PHILIP, M.: Aktuelle Fragen der Versorgung der Industrie mit Informationen

Es besteht zwischen der Darbietung und Benutzung von Informationen und der Entwicklung der Wirtschaftsleitung eine Wechselbeziehung. Letztere konnte jedoch leider die Informationsversorgung der ungarischen Industrie nicht in ihre Entwicklung einbeziehen. Das Niveau der Benutzeransprüche steigt nicht in einem dem technischen Fortschritt entsprechenden Mass. Auch die wirtschaftlichen Vorteile des Einsatzes moderner Informationsbeschaffungsmethoden werden nicht genügend ausgenutzt; es werden kaum Bedarfsforschungen durchgeführt, die geringen Erfahrungen werden nicht für Aktionen benutzt, obzwar Information über Innovationen, Patente und neue Produkte, technisch-wirtschaftliche Prognosen und dergleichen die Wirtschaftsentwicklung fördern.

